

2.4 Cursorische lessen Achtergrondinformatie

Studiewijzers

Inleiding

Op steeds meer scholen is de gewoonte ontstaan om te werken met *studiewijzers*. Een studiewijzer is in feite een verzamelnaam voor alle mogelijke vormen van aansturing van het leerproces. Studiewijzers worden vaak genoemd als middel om activerend onderwijs te realiseren.

Hieronder behandelen we kort drie typen studiewijzers: de *planner*, de *werkwijzer* en de *studiehandleiding*.

Sturingsinstrument

Studiewijzers duiken momenteel in allerlei vormen en met diverse inhoud op in het voortgezet onderwijs. Het spectrum loopt van wekenschema's met leerlingtaken die door de leraar zijn geprogrammeerd, tot en met modulehandleidingen met leerstofverantwoording, studeeraanwijzingen en keuzemogelijkheden. De volgende zaken zijn gemeenschappelijk:

- wekenschema's met opdrachten en toetsmomenten,
- een aanduiding van wat de leraar en wat de leerling doet, en wat thuis en wat waar op school gebeurt,
- tips gericht op de wijze van aanpak,
- (soms) een aanvulling met hoeveel tijd iets kost,
- de periode waarin een opdracht klaar moet zijn,
- (soms) een oriëntatie en een beschrijving en verantwoording van de leerstof.

In dit stuk hanteren we de volgende werkdefinitie: een studiewijzer is een *sturingsinstrument* dat een leerling in staat stelt zijn 'eigen' leerdoelen te bereiken, in actieve samenwerking met zijn leraar en medeleerlingen. Dit sturingsinstrument kan een gedrukt of een elektronisch document zijn, en indien gewenst onderdeel uitmaken van een plannings- en registratiesysteem en/of van een teleleerplatform.

Het begrip sturing definiëren we als het bevorderen van een regelmatig studiegedrag door het leren inplannen van opdrachten: het bestuderen van handleidingen, instructies en leerboeken, het maken van vraagstukken, het voorbereiden op toetsen, het maken van afspraken met leraren, het kennen van deadlines enzovoort. Maar ook het stimuleren van het 'leren leren' door bewust een aantal leeractiviteiten te ondernemen, zoals:

- oriënteren op de leerstof, aansluiten bij voorkennis en vaardigheden, gestructureerd voorbereiden,
- oefenen van denkhandelingen, toepassen en integreren van kennis en vaardigheden, gestructureerd verwerken van de leerstof,
- toetsen, controleren, reflecteren en herstellen, reguleren van het eigen leerproces.

Met 'eigen' leerdoelen bedoelen we dat een leerling iets leert omdat hij/zij dat zelf wil en niet omdat zijn leraren of ouders dat wensen. Daarom moeten studiewijzers ruimte bieden voor een eigen leerstijl. Bijvoorbeeld door mogelijk te maken dat leerlingen zelf kunnen bepalen in welke volgorde zij leertaken aanpakken of zelf kunnen kiezen voor verschillende soorten opdrachten.

De actieve samenwerking tussen leraar en leerling moet onder andere tot uiting komen in een goed beschreven werkverdeling tussen beiden. De activiteiten van de leraar en die van de leerlingen moeten duidelijk aangegeven zijn in studiewijzers, evenals de contactmogelijkheden (begeleide zelfwerkuren, lessen en spreekuren). Studiewijzers kunnen op al deze punten ertoe bijdragen dat leerlingen zelfstandiger gaan leren.

Terminologie

Tot nu toe gebruiken we diverse titels voor studiewijzers die aansluiten bij wat in scholen gebruikelijk is. Wij beperken ons in het vervolg tot drie namen die verwijzen naar de betekenis van studiewijzers voor het leerproces: planner, werkwijzer en studiehandleiding. Daarbij is de planner het meest beknopt en de studiehandleiding het meest uitgebreid. Voor alle duidelijkheid: een studiehandleiding heeft ook de eigenschappen van een werkwijzer, en beide vervullen altijd een planningsfunctie.

Hoe de ideale studiewijzer eruit ziet, hangt af van de visie van de school op leren en onderwijzen. Scholen kunnen een eigen mix kiezen voor:

- frontaal lesgeven door de leraar,
- begeleide activiteiten door de leerlingen,
- zelfwerkzaamheid en groepsopdrachten, met de leraar op afstand.

Planner

Elke studiewijzer – ook de meest beknopte, zoals een planner – vervult altijd een aantal samenhangende planningsfuncties en structureert het handelen van leraar en leerling.

Voor de leraar:

- De planner geeft informatie over de leerstof, werkvormen, toetsing en samenhang. Dit vergroot het bewustzijn van de leraar.
- Door de planner deelt de leraar verantwoordelijkheid met leerlingen.
- De planner leidt tot een heldere tijdsplanning. Dit biedt houvast bij de voorbereiding en uitvoering van lessen.
- De planner bespaart de leraar op termijn werk (minder zoeken naar een lesplanning, snellere lesvoorbereiding, snelle afstemming met collega's, minder discussies met leerlingen over de bedoeling van lessen).
- De planner maakt tijd vrij voor het observeren van leerlingen in de klas.

Voor de leerling:

- De planner biedt structuur en de mogelijkheid van een bewuste tijdsindeling.
- De planner geeft inzicht in leerdoelen die dichtbij en veraf liggen.
- De planner informeert leerlingen over hun rechten en plichten.
- De planner geeft leerlingen meer verantwoordelijkheid voor het bereiken van de (eigen) doelen.
- De planner traint leerlingen in vaardigheden die belangrijk zijn voor hun vervolgstudie en het functioneren in de samenleving.
- De planner verbetert de werkhouding van leerlingen.
- De planner biedt meer mogelijkheden voor differentiatie.

Werkwijzer en studiehandleiding

Veel scholen benutten studiewijzers om leerlingen zelfstandig te leren leren en werken. Dan heb je niet genoeg aan een planner, maar is een werkwijzer of studiehandleiding nodig.